

НАПОМЕНЕ ПОВОДОМ ПРИКАЗА мр РАЈКА ЈЕЛИЋА МОЈЕ КЊИГЕ СВОЈИНА

Године 1987. објавио сам књигу под насловом *Својина* у којој сам изнео резултате својих изучавања проблема својине којим сам се бавио више од четрдесет година. Својина, а нарочито проблематика социјалистичке својине, спада у најтеже и најчешће оспораване проблеме у економској и правној науци социјалистичких земаља. Приступајући проблематици својине, а у тежњи да је објективно, научно сагледам, наишао сам — пре свега — на отпоре носилаца догми (сетимо се Стаљинове догме о јединственој државној социјалистичкој својини чији је једини и јединствени субјект држава, а та догма је код нас дејствовала и после Информбироа) и идејних предрасуда научних бирократа. Таква једна догма — иако мање крута, — била је тзв. „несвојинска концепција државне својине“ која се појавила крајем педесетих и почетком шездесетих година. У Уставу из 1963. године она је била назначена, али је доследно спроведена тек у Уставу из 1974. „Несвојинску концепцију својине“, концепцију „одумирања својине“ прихватили су готово сви правници и економисти у нашој земљи; истицала се велика друштвена и научна вредност те концепције; стваране су нове теорије које су „развијивале“ ту концепцију.

Од саме појаве те „концепције“ оспоравао сам и доказивао њене слабе стране и њену научну неоснованост. Објавио сам о томе више чланака и студија у часописима „Наша стварност“, „Гледишта“, „Архив“, „Анали Правног факултета“ па и у другим. Разуме се, није било лако ићи против струје, и на крају, када су 1971. године на Правном факултету у Београду вођене дискусије о тзв. амандманима као претечама Устава из 1974, моји критички ставови су довели до тога да сам (иако другим поводом, али то је био прави узрок) био проглашен „морално-политички неподобним“ лицем.

Није било лако, али ако. Моја чиста савест научника и научна свест да сам у праву били су јака морална потпора и противтежа да се издрже личне нелагодности статуса „морално-неподобног“. И на крају, добио сам сатисфакцију коју мало научника доживљава за живота: најнеподмитљивији и најобјективнији критичар — време — дало ми је за право; оно је показало тачност мојих ставова које сам сажето и систематски изнео у својој књизи *Својина*. Додуше, та сатисфакција као лојалном грађанину ове земље је горка, са тог становишта више бих волео да нисам био у праву; али мени — као научнику — сатисфакција је потпуна. То се нарочито примећује сада, у време дискусија о променама Устава из 1974. године: моје критичке идеје продиру, макар (понекад) и прећуткивањем њиховог аутора.

Но, не мисли тако и мр Рајко Јелић, асистент Правног факултета у Београду, што се види из његовог приказа моје књиге у „Аналима Правног факултета“ у Београду.

Није уобичајено у академским круговима, па ни на Правном факултету у Београду, уколико ме сећање не вара, да књигу једног професора на крају његовог животног и научног пута, прикаже асистент — почетник у бављењу науком, тим пре што та књига представља неку врсту кондензованог резултата истраживања научне области којом сам се бавио безмало пола века.

Нећу тиме рећи да сматрам да Јелић, иако асистент, не сме да ме критикује. Ако су у политици, на пример, постојали или постоје понегде извесни људи који су изнад критике, то не би смело да буде у науци. Науци даје снагу и полет управо критика. Па, и сама суштина науке у одређеном смислу јесте критика. Управо сам изнео да немам разлога да се бојим критике. Затим, ја сам навикнут на критику, јер сам јој заиста био изложен: пошто нисам припадао ниједној „неформалној групи“ и ишао својим путем; пошто сам увек био „сумњив“, био сам погодан објекат за каријеристе, за „морално подобне“ индивидуе које су критикујући мене

равнали своју каријеру, „стицали поене“ за своје будуће „положаје“ (а многи који су ме критиковали истовремено су ме безочно плагирали). У ствари, такве критике (понекад даване „испод жита“, без јавности) и нису биле критике него напади, покушаји дисквалификације. Наиме, да би некога критиковао, критичар мора имати приближно исти научни арсенал као и критиковани, што је каријеристима, обично, недостајало.

Очевидно је да је мр Јелић такође надобудан млад човек. Пред њим је каријера. Зашто ме не би критиковао, тим пре што то чини јавно, у часопису Правног факултета. И не бих имао ништа против да ме је заиста критиковао, да је изнео јасне, научно поткрепљене аргументе против мојих схватања и аргумената и тиме дао могућност да се нека питања даље разјашњавају. Међутим, он уместо тога износи конфузне мисли, нејасне, недоречене фразе, при чему често пориче и замагљује оно што је у претходној реченици тврдио или бар наговестио. То је онај, код нас познати и одомаћени метод, боље рећи — манир, да се много пише а мало тврди, много говори а мало каже. Гомилају се фразе, теку високопарне и звучне речи, а не схвата се смисао, ништа се не тврди извесно и одређено. Тим маниром се служи и Јелић. Он не жели (нити може) да *lege artis* прикаже моју књигу, он хоће ту књигу да дисквалификује. Он на један вешт начин (ипак је нешто изучио од „заната“) мени подмеће и инсинуира нејасност, недореченост у мислима и тврдњама. Таква критика се у суштини обраћа нестручнима или недовољно стручнима у области која је тема моје књиге, да би изазвала негативни утисак о књизи. Другим речима, не да расправља, него да ме бламира. Но, ако у целој тој работи постоји брука, бар у очима стручних и поштених људи (а таквих људи, ипак, још има), то је брука за „Анале“, односно за оне уреднике „Анала“ који су штампали овај приказ (јер не верујем да су на то сви уредници били пристали), а посредно и за Правни факултет у Београду.

Навешћу неке конкретне примере за горње тврдње. На стр. 483 тврди се: „Темељ научне зграде и окосница књиге је појам својине. Суштински елемент својине у економском смислу је присвајање... Присвајање се испољава у коришћењу и располагању, односно то је присвајање употребне и прометне вредности робе (у даљем тексту). Овако схваћен појам својине може се бранити Марковим цитатима где се говори о присвајању природе и готовог производа. Међутим, Маркс је о својини говорио и као неједнаком присвајању, неједнакој расподели рада и његових производа. Одређивање економског појма својине на овај начин довело би до означавања различитих облика присвајања истим појмом, а критеријум за разликовање би био квантитативне природе (обим присвајања). Економски појам присвајања преноси се и на правни терен, па се својина у правном смислу одређује као скуп правних норми које регулишу присвајање. Схватање правног појма својине као правно регулисаног присвајања довело би до тога да би ми плодуживаоца, закупца, титулара права својине и других стварних права подвели под појам сопственика ствари. Овако схваћен појам својине био би примеренији англосаксонским правним системима али не и земљама које су извршиле рецепцију римског права. Исто тако, и Маркс разликује поседовање и својину, а Енгелс изричито каже: „Пуна слободна својина над земљом значила је не само могућност да се неокрњено и неограничено поседује земља већ и сила и могућност да се она отуђи.“

Навео сам дужи цитат да би се видела сва конфузност оваквог писања. У ствари, ја и не разумем шта је Јелић хтео да каже. Да ли се слаже да је присвајање економска суштина својине или није? Да ли се слаже да је право својине правним нормама регулисано присвајање? Он то као да тврди, али истовремено на замагљен начин пориче. При томе изврше моје тврдње и приписује ми оне које нисам написао. На пример, нигде нисам писао да „Маркс говори о присвајању природе и готових производа“ (каква ли комбинација идеја), јер битно је „присвајање делова природе“ ради задовољавања потреба. Јелић прећуткује околност, и чак ми приписује као грешку што сам нашироко објаснио зашто је римско право развило појам апсолутне и свеобухватне приватне својине као јединственог права, наоко би се разни обими економског присвајања који чине садржину тзв. из-

ведених стварних права (*jura in re aliena*) могли конструисати као самостална својинска права, што је случај у англосаксонским правима. Манир извртања мисли изнетих у мојој књизи конфузнијем указивањем на те мисли и злонамерном интонацијом и иначе карактеристичне његов приказ. Не разумем и не знам шта је хтео да каже реченицом: „Маркс је о својини говорио и као неједнаком присвајању, неједнакој расподели рада и његових производа.“ Иако наводи место одакле је, тобоже, узео ту тврдњу, ово је бесмислица бар у изнетој формулацији и не види се какве све то има везе са појмом својине. Такође ми није јасно шта је хтео да каже, у контексту мисли наведених у цитату, реченицом: „Исто тако и Маркс разликује поседовање и својину“. Јасно је да то Маркс разликује, али ја то нисам порицао, чак сам такве Марксове тврдње узимао као потврду схватања да је својина економски узевши присвајање, а државина је својина у економском смислу. Али, последња реченица у цитату о Енгелсовом схватању „пуне слободе својине над земљом. . .“ заиста не знам какву врху има и шта је тиме Јелић хтео да каже. Овакав манир су Еразмо Ротердамски и остали хуманисти у својој идејној борби са догматичарским схоластичима називали „засенити простоту“.

Или, узмимо за пример његову тврдњу на 484. страни у којој оспорава моју поделу разних облика својине на приватну и колективну. Ево противаргументата: „1. Није сигурно да се из радова Маркса и Енгелса може извести оваква подела што уочава и сам аутор.“ Опет изврше чињенице: ја сам у књизи тврдио да поред ове поделе Маркс и Енгелс имају и другу поделу типова својине. Даље пише: „2. У грађанско-правној науци постоји другачија подела облика својине. 3. Није доказано да робној производњи једино кореспондира приватна својина. . .“ Заиста су то „јаки“ аргументи. Но, и поред овакве „аргументације“, усуђује се да на претходној страни тврди да сам ја „упао у дисциплинарну површност“.

На истој, 484. страни, Јелић тврди: „Економски посматрано, може се говорити само о присвајању употребне вредности, док присвајање прометне вредности не постоји.“ Значи, по Јелићу, купац једне ствари помоћу уговора о куповини и продаји ништа не присваја. Па, зар његово потраживање не улази у његову имовину? Зар бити субјект имовине не значи поседовати прометне вредности, управо помоћу потраживања прометне вредности у имовини, односно имовинској маси (при чему је јасно да употребна и прометна вредност чине јединство у конкретном економском добру). Па, зар имаоци хартија од вредности ништа не присвајају? Па, зар акционар путем своје акције не присваја, бар економски (присвајање је економски појам!) део имовине предузећа (иако је формално-правни субјект предузећа акционарско друштво као правно лице). Прочитајте, друже Јелићу, моје радове о појму имовине и о правном промету, пошто видим да ту проблематику нисте разумели из моје књиге о својини — те студије сам објавио махом у „Аналима Правног факултета“. Поред тога, очевидно је да вам је економија слаба страна, вратите се мало и економији.

У претходном пасусу на истој страни оспорава се моја тврдња да је државина економска својина „аргументом“ да „овакав начин дефинисања државине одступа од уобичајеног дефинисања овог појма у грађанском праву“. Затим, тврди се да и Закон о својинским односима другачије схвата државину, схвата је као право. То, међутим, само значи да ни редактор тога Закона није правилно схватио шта је државина. Уосталом, већ је у Немачком грађанском законнику напуштено схватање да је државина право, а схватање државине као економског пандана стварних права не само да уноси јасноћу у овај тежак правни проблем, него олакшава и практично регулисање државине.

Међутим, најружније подметање, најружнију замену теза извршио је Јелић у последњем пасусу на страни 484. и даље на 485. страни. Сагледавање својине с економског становишта као присвајања не само да из основа побија конфузну уставну „несвојинску концепцију својине“, него помаже да се елиминише и објасни најслабија страна те концепције, неодолељеност носилаца те својине. Схватање својине као економског присвајања аутоматски одређује ко је титулар својине: економски титулар је

онај који присваја, и у мери у којој присваја. Када нам је јасан економски титулар, лако можемо одредити и означити правног титулара. У настојању да одредим те титуларе у истраживању друштвене својине морао сам доћи до више титулара те својине. А ево како Јелић квалификује ово моје настојање: „Тиме се ова концепција приближава озлоглашеној политичко-правној крилатици да је друштвена својина ничија и свачија.” Дакле, тврђу да је друштвена својина „ничија и свачија” приписује мени који сам у својим радовима, а нарочито у својој књизи *Својина* управо раскринкао ову мистификацију! Ово је заиста нешто нечувано! Дубоко се срзоа морал у науци код нас.

Могао бих навести још доста таквих „научних” смицалица и подметања. Има их готово у сваком пасусу приказа. Али, сувишно је, и оно што сам навео довољно илуструје један тужан, али и опасан симптом у нашој науци, симптом који забрињава и опомиње.

Андрија Гамс

Уредништво жали што се у одговору проф. А. Гамса налазе и неосноване претпоставке о мотивима који су довели до писања и објављивања приказа мр Рајка Јелића. Овај приказ, као и одговор проф. Гамса, објављени су уз поштовање начела да се научна питања расправљају кроз аргументовано супротстављање мишљења, без арбитрирања од стране самог часописа.

УРЕБИВАЧКИ ОДБОР „АНАЛА”

Gérard Timsit, *ADMINISTRATIONS ET ETATS: étude comparé*, Collection „Politique d'aujourd'hui”, „Presses Universitaires de France”, Paris, 1987 (стр. 233 + 14)

I

1. Gérard Timsit је професор јавног права и политичких наука на Универзитету Paris I (Pantheon — Sorbonne). Нашој, посебно београдској универзитетској правничкој јавности, познат је и као активни учесник и референт на колоквијумима Правног факултета Универзитета у Београду и Универзитета Paris I (Pantheon-Sorbonne), организованим 20—25. IX 1982. у Паризу и 6—12. V 1985. године у Београду. Такође, децембра 1984, G. Timsit је на Правном факултету у Београду одржао предавање под насловом „*Le modèle français d'administration et ses transformations récentes*” (1).

2. У научним радовима професора Timsit-а средишње место заузимају управа, њена статика и динамика у друштвеном животу. Мада је тема његовог доктората управно право („*Le rôle de la notion de fonction administrative en droit administratif français*”) (2), професор Timsit се већ више година бави проучавањем ванправних страна управе (у органском и функционалном смислу). Његова испитивања крећу се углавном у границама „*Science administrative*” („Управне науке” или „Науке о управи”), шире — у области политичко-социолошких наука. Међу важнијим Timsit-овим делима новијег датума, издвајамо следећа: *L'administration publique des pays en voie de développement* (Paris, Dossiers de l'Institut des sciences juridiques du développement, Université René Descartes, Paris V. s.d.); *Théorie de l'Administration* (Paris, Economica, 1986); *Les entreprises du secteur public dans les pays de La communauté européenne* (Bruylant, Bruxelles à paraître, 1987); *Les fonctions publiques en Europe de l'Est et de l'Ouest*, (CNRS, 1987 — са Letowski J., et al.).

(1) Француски модел управе и његови недавни преображаји.

(2) Улога појма управне функције у француском управном праву, *Librairie générale de droit et de jurisprudence*, Paris 1963.